

BARTOSZ CZARNECKI

Politechnika Białostocka

**KU MIASTU DOSTĘPNEMU:
DOŚWIADCZENIA Z PRAC MIEJSKIEJ KOMISJI
DO SPRAW DOSTOSOWANIA
PRZESTRZENI MIASTA BIAŁEGOSTOKU
DO POTRZEB OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ**

Abstract: Towards the Accessible City: Experiences from Works of Municipal Board for Harmonization of Białystok City Space for Needs of People with Disability. The aim of the article is to show problems in creating and managing of accessible space in context of experiences of the author during his work in Municipal Board for Harmonization of Białystok City Space for Needs of People with Disability in period of 2012-2016. The reaching of the aim was done during two steps: the first one was presentation of the work of the Commission, the second one, basing on own experiences, documents, iconography and literature preparing general conclusions and recommendations. The problems has been identified in mental sphere, lack of empathy, clerks' and designers' routine and in law level. All of these aspects should be taken under consideration to create really accessible space, and they need keeping of work on them, also including civic society organizations' activity and permanent education.

Keywords: Accessible space removing the barriers, people with disability, universal design.

Wstęp

Opracowanie przedstawia efekty oraz refleksje z działalności *Miejskiej Komisji ds. Dostosowania Przestrzeni Miasta Białegostoku do Potrzeb Osób z Niepełnosprawnościami* w latach 2012-2016. Ciało społeczne, stanowiące organ doradczy Prezydenta Miasta Białegostoku, będące kolejnym już składem komisji starało się odpowiadać na formułowane wobec niego oczekiwania, jednocześnie sięgając dalej: próbując prowadzić działania informacyjne, pracując w kierunku integracji środowisk oraz organizacji działających na rzecz osób z niepełnosprawnością w kontekście przestrzeni miejskiej, dążąc do rozwiązywania pojawiających się, niekiedy zaskakujących problemów. Tekst

prezentuje te doświadczenia i formułuje refleksje oraz wnioski z punktu widzenia architekta-urbanisty.

Rozważania podzielono na dwie części. W pierwszej przedstawiono uwarunkowania, sposób działania oraz ich efekty w czteroletnim okresie funkcjonowania Komisji pod przewodnictwem autora. Bazowano na materiałach własnych autora, protokołach i notatkach z posiedzeń komisji, materiałach wytworzonych w toku przygotowywania kolejnych przedsięwzięć, w tym tworzonym przy tej okazji przez autora materiale ikonograficznym. W drugiej części na podstawie tych materiałów, a także innych doświadczeń autora z pracy projektowej oraz eksperckiej i naukowej, a ponadto na podstawie literatury dokonano uogólnień na potrzeby dalszych badań naukowych, a również na potrzeby praktyczne i ewentualnie legislacyjne oraz dokonano podsumowania.

1. Powołanie i umocowanie Komisji

Komisja ds. Dostosowania Przestrzeni Miejskiej do Potrzeb Osób z Niepełnosprawnością (pierwotnie: *Komisja ds. Dostosowania Przestrzeni Miejskiej na terenie Miasta Białegostoku*) została powołana Zarządzeniem Wewnętrznym Prezydenta Miasta Białegostoku Nr 59/12 z 22 lutego 2012 r., zmienionego Zarządzeniem Wewnętrznym Nr 70/12 z 8 marca 2012 r. Komisja w omawianym okresie działała w formule kolegiального ciała doradczego Prezydenta Miasta. Na mocy zarządzenia powołującego, Komisja uzyskała prawo ukonstytuowania się przez wybór Przewodniczącego i Wiceprzewodniczącego oraz ustalenia trybu pracy i zakresu swojego działania, podlegających akceptacji przez Prezydenta Miasta.

Skład Komisji, w zakresie środowisk, organizacji i instytucji w niej reprezentowanych przedstawiał się następująco:

- przedstawiciele środowisk osób z niepełnosprawnością: 2
- przedstawiciele organizacji pozarządowych: 2
- przedstawiciele uczelni wyższych: 1
- przedstawiciele Zarządu Mienia Komunalnego: 1
- przedstawiciele Prezydenta Miasta Białegostoku: 2

W końcu 2013 r. [*Zarządzenie... 2013*], po spotkaniu z przedstawicielami organizacji pozarządowych, na wniosek Komisji skład został rozszerzony, tak aby zwiększyć udział tych organizacji, w wyniku czego skład ukształtował się następująco:

- przedstawiciele środowisk osób z niepełnosprawnością: 2
- przedstawiciele organizacji pozarządowych: 7
- przedstawiciele uczelni wyższych: 1
- przedstawiciele Zarządu Mienia Komunalnego: 1
- przedstawiciele Prezydenta Miasta Białegostoku: 2

Przedstawiciele organizacji pozarządowych obecni w składzie komisji reprezentowali organizacje zrzeszające lub wspierające osoby z niepełnosprawnością.

Komisja afiliowana została przy Departamencie Spraw Społecznych Urzędu Miejskiego w Białymstoku, a ściślej przy Referacie ds. Osób Niepełnosprawnych, który zapewniał warunki niezbędne do funkcjonowania Komisji.

Należy dodać, że nie była to pierwsza kadencja funkcjonowania Komisji. W pierwszym składzie działała od 2007 r. W obu przypadkach inicjatorem powołania komisji był przedstawiciel środowisk osób z niepełnosprawnością i niestrudzony działacz na rzecz praw tych osób, w tym zwłaszcza dostępności przestrzeni, pan Władysław Kazberuk. Pełnił on od 2007 r. funkcję przewodniczącego, a od 2012 r. wiceprzewodniczącego Komisji.

2. Zakres działania

Zgodnie z uzyskaną delegacją, Komisja ustaliła tryb oraz zakres swojego działania. Ustalono, że zebrania komisji odbywać się będą w cyklu miesięcznym (lub w miarę zaistniałych potrzeb), a zakres działania określono w formie głównych priorytetów¹:

- 1) diagnoza stanu, w tym skali problemów w zakresie dostosowania przestrzeni Białegostoku do potrzeb osób niepełnosprawnych;
- 2) identyfikacja przyczyn niezgodności praktyki inwestycyjnej z obowiązującymi przepisami prawa w zakresie dostosowania przestrzeni oraz obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych;
- 3) współpraca merytoryczna z Radą Miejską Białegostoku oraz Urzędem Miejskim w Białymstoku w zakresie rozwiązywania spornych kwestii dotyczących urządzania przestrzeni publicznej pod kątem dostosowania jej do potrzeb osób niepełnosprawnych;
- 4) zgłaszanie Prezydentowi Miasta Białegostoku rażących przypadków inwestycji miejskich niespełniających wymogów dotyczących dostosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych;
- 5) współpraca z organizacjami pozarządowymi i osobami niepełnosprawnymi w przedmiocie działania Komisji;
- 6) upowszechnianie wiedzy na temat dostosowania przestrzeni miejskiej do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Tak określony zakres działania Komisji został zaakceptowany przez Prezydenta Miasta Białegostoku przez adnotację na piśmie Dyrektora Departamentu Spraw Społecznych 2.04.2012 r.

Wbrew temu, czego można by się spodziewać, opiniowanie projektów rozwiązań było marginesem funkcjonowania Komisji. Komisja, głównie z inicjatywy najaktywniejszych członków, przyjęła dość szerokie, jak na możliwości ciała społecznego tego rodzaju, spektrum działalności popularyzatorskiej oraz interwencyjnej. Realizując

¹ Przyjęte uchwałą Komisji 16.03.2012 r.

przyjęty formalnie zakres funkcjonowania, Komisja podejmowała następujące działania:

- opiniowanie rozwiązań projektowych przedkładanych przez jednostki organizacyjne Urzędu Miejskiego;
- doraźne interwencje w zakresie rozwiązań dostępności przestrzeni;
- tworzenie forum rozwiązywania problemów (zapraszanie osób właściwych dla danego problemu);
- wskazywanie problemów i ich rozwiązań w drodze wystąpień do właściwych podmiotów;
- opracowanie Diagnozy stanu dostosowania przestrzeni miasta do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;
- wystąpienie z wnioskiem do Budżetu Obywatelskiego;
- udział przedstawicieli Komisji w seminariach oraz konferencjach;
- współpraca z instytucjami zewnętrznymi;
- organizacja spacerów poznawczych.

Pomimo to, że Komisja ze względu na swoje umocowanie teoretycznie zakres działania miała ograniczony do przestrzeni publicznej oraz obiektów komunalnych, to jednak przyjęto założenie o integralności problemu oraz o ciągłości przestrzeni dostępnej, a także, że mieszkańcy miasta korzystają z całokształtu przestrzeni oraz obiektów w mieście, dlatego przedmiotem działań Komisji (w miarę możliwości) były również np. prywatne obiekty usługowe.

3. Wybrane aktywności prowadzone lub inicjowane przez Komisję

3.1. Interwencje doraźne

Takie interwencje realizowane były w wyniku zauważenia rażącej sytuacji w przestrzeni w wyniku dyskusji na forum Komisji formalnie (głównie w odniesieniu do obiektów lub przestrzeni w zarządzie komunalnym) lub nawet indywidualnie przez pojedynczych członków Komisji (głównie w odniesieniu do obiektów innych podmiotów, a zwłaszcza niepublicznych osób prawnych lub osób fizycznych). Zwykle, nawet w przypadku osób fizycznych, okazywało się, że sytuacja jest wynikiem braku świadomości i uzyskiwano deklarację jej poprawy.

3.2. Inicjowanie spotkań mających stanowić forum rozwiązywania problemów, a także tworzyć wartość edukacyjną

Członkowie Komisji doszli do wniosku, że wielu decydentów lub osób tworzących rozwiązania organizacyjne, a zwłaszcza przestrzenne, nie jest świadomych złożoności i zniuansowania problemów, jakie wiążą się z dostępnością różnych miejsc w przestrzeni. Podjęto zatem inicjatywę dalece wykraczającą poza typowe działanie komisji

doradczych, polegającą na organizowaniu tematycznych spotkań, na które zapraszani byli przedstawiciele różnych instytucji oraz organizacji, w związku z ich właściwością w zakresie określonego rodzaju problemów, miejsc w przestrzeni lub obiektów.

Przyjęto następującą formułę tych spotkań:

- przedstawienie problemu (najczęściej z materiałem prezentacyjnym),
- uzupełniające wypowiedzi członków Komisji,
- wypowiedzi zaproszonych gości,
- dyskusja,
- wnioski, podsumowanie.

W związku z tym odbyły się spotkania z przedstawicielami następujących instytucji i organizacji:

- jednostki organizacyjne i instytucje odpowiedzialne za proces decyzyjny w zakresie rozwiązań projektowych (Departament Urbanistyki, Departament Architektury, Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego – przedstawiciele tego ostatniego nie przybyli i nigdy nie wykazali woli nawiązania konstruktywnej relacji w zakresie sygnalizowanych kilkakrotnie problemów, nie licząc odpowiedzi na formalne wystąpienie);
- Zarząd Mienia Komunalnego, Zarząd Dróg i Inwestycji Miejskich;
- radni Rady Miejskiej, głównie z Komisji spraw społecznych;
- Urząd Dozoru Technicznego, Oddział w Białymstoku;
- organizacje pozarządowe związane z problemami osób z niepełnosprawnością;
- Najwyższa Izba Kontroli, Delegatura w Białymstoku;
- Departament Transportu Miejskiego.

Łącznie posiedzeń z udziałem zaproszonych gości odbyło się dziewięć.

Najbardziej interesujące rezultaty oraz wnioski płynące z tych spotkań były takie, że:

- przedstawiciele odpowiedzialnych jednostek organizacyjnych Urzędu Miejskiego zaangażowanych w procedury administracyjne związane z procesem inwestycyjnym nie byli w stanie wskazać przyczyn tego, że dopuszczane są do realizacji (oraz ostatecznie do użytkowania) rozwiązania niezgodne z obowiązującymi przepisami;
- przedstawiciele wszystkich jednostek organizacyjnych UM, a także radni, biorący udział w spotkaniach organizowanych przez Komisję przyznawali, że nie byli świadomi wielu aspektów, dużo dowiedzieli się z prezentowanych materiałów i deklarowali, że bardziej świadomie będą działać na rzecz poprawy sytuacji;
- w wyniku spotkania, została nawiązana dłuższa współpraca z Dyrektorem UDT w Białymstoku p. D. Kozłowskim. Wspólnie przeprowadzono lustrację i dokumentację funkcjonujących w przestrzeniach publicznych podnośników mających służyć osobom z niepełnosprawnością, a ponadto przedstawiciele

Komisji wzięli udział w organizowanej przez UDT konferencji dotyczącej tej tematyki;

- w wyniku spotkania z przedstawicielami organizacji pozarządowych na wniosek Komisji w listopadzie 2013 r. skład Komisji został poszerzony o niektórych z przedstawicieli tych organizacji, chociaż efekt był połowiczny, ponieważ nie wszyscy, którzy pierwotnie deklarowali zaangażowanie się w działalność Komisji wywiązali się z tej deklaracji;
- spotkanie z przedstawicielami Delegatury Najwyższej Izby Kontroli było niejako wynikiem wywołania przez członka Komisji kontroli decyzji o pozwoleniu na budowę w niektórych powiatach woj. podlaskiego pod kątem ich zgodności z prawem w zakresie dostosowania rozwiązań do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Wyniki tej kontroli były miążdzące: 90,9% skontrolowanych nowo wybudowanych obiektów w obszarach działania ośmiu podlegających kontroli Powiatowych Inspektoratów Nadzoru Budowlanego nie było we właściwy sposób dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnością [Informacja... 2012: 7].

3.3. Opracowanie diagnozy na temat stanu dostosowania przestrzeni Białegostoku do potrzeb różnych grup użytkowników

Opracowanie szczegółowej, pełnej diagnozy wskazującej zakres i skalę poszczególnych konkretnych problemów okazało się w warunkach funkcjonowania ciała społecznego niemożliwe. Byłoby to zresztą prawdopodobnie nieefektywne, ponieważ już w 2007 r. W. Kazberuk na prośbę przedstawicieli władz miejskich społecznie i samodzielnie opracował rodzaj katalogu dokumentującego najbardziej rażące rozwiązania w mieście, głównie w przestrzeni publicznej lub na styku z nią, to jednak pomimo deklaracji i upływu wielu lat brak było wyraźnej reakcji na ten materiał. Przyjęto zatem formułę *Diagnozy* jako pewnego rodzaju raportu wskazującego zasadnicze obszary problemowe występowania nieakceptowalnych rozwiązań lub sytuacji.

W *Diagnozie* stwierdzono, że pomimo poprawy sytuacji oraz obowiązujących przepisów prawa, wciąż nierzadko mamy do czynienia z przypadkami, gdy nowe inwestycje tworzą nowe problemy w zakresie dostępności przestrzeni, co absolutnie nie powinno mieć miejsca, a zwłaszcza w przypadku inwestycji ze środków publicznych. Skrótkowo przypomniano przepisy obowiązujących aktów prawnych, od Konstytucji RP po dokumenty strategiczne miasta, które wymagają uwzględniania potrzeb różnych grup użytkowników, w tym osób z niepełnosprawnością [Diagnoza... 2013: 4]. Wskazano także [Diagnoza: 5] grupy osób o specyficznych potrzebach w zakresie rozwiązań zapewniających dostępność. Zwrócono uwagę, że zwykle kwestie dostępności w powszechnej świadomości utożsamiane są jedynie z grupą osób z niepełnosprawnością ruchową. Zapomina się często o osobach czasowo niepełnosprawnych oraz o tym, że osoby starsze są często osobami z niepełnosprawnościami sprzężonymi, co wobec

faktu postępującego procesu starzenia się społeczeństwa jest tym większym wyzwaniem. Omówiono następnie specyfikę potrzeb w zakresie rozwiązań zapewniających dostępność przestrzeni w kontekście głównych grup osób z niepełnosprawnością [Diagnoza: 5-9].

Następnie (rozdz. 5) omówiono główne kategorie problemów z dostosowaniem przestrzeni w interesującym nas zakresie w Białymstoku. Zwrócono uwagę na wiele przypadków braku dostępności lub wadliwych rozwiązań w tym zakresie do obiektów we władaniu samorządu. Wskazano charakterystyczne (lub takie, co do których można domniemywać, że zarówno dysponenci, jak i projektanci nie mają świadomości) problemy występujące w przestrzeniach publicznych, jak np. silne źródła światła montowane w posadzce lub wciąż występujące dość powszechnie absolutnie nieakceptowalne podjazdy w ciągach biegów schodów terenowych (fot. 1 i 2).

Fot. 1. Montowane w posadzce przestrzeni publicznych silne źródła światła są utrapieniem szczególnie osób z dysfunkcjami wzroku, ale także innych użytkowników przestrzeni publicznych

Źródło: [B. Czarnicki] (fot. 1-7).

W *Diagnozie* zwrócono ponadto uwagę na fakty: zbyt małego zaangażowania we wdrażaniu w przestrzeni miejskiej rozwiązań informacji dotykowej oraz zadziwiających sytuacji dopuszczania do użytkowania przez nadzór budowlany rozwiązań niespełniających wymogów obowiązujących przepisów w zakresie dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością [Diagnoza... 2013: 17, 18; Informacja...2012]. W rozdz. 6 [Diagnoza... 2013: 20, 21] omówiono działania samorządu w ostatnich latach w kierunku poprawy sytuacji w omawianej tu sferze. W okresie, którego dotyczyła *Diagnoza* były to głównie działania w zakresie tworzenia zapisów w dokumentach, w tym w *Strategii Rozwoju Miasta Białegostoku na lata 2011-2020 plus* [Diagnoza: 97]. Organizowano także m.in. konkurs na miejsce przyjazne osobom z niepełnosprawnością, czego później zaniechano. Zwrócono uwagę [Diagnoza: 20], że nie są

wykorzystywane wszystkie możliwości poprawy sytuacji, wyraźny jest brak koordynacji działań w tym zakresie różnych komórek. Stwierdzono, że większość działań ogranicza się do minimum wymaganego przepisami prawa.

Fot. 2. Wciąż powszechnie spotykane nienormatywne podjazdy w ciągach biegów schodów terenowych

W rozdz. 7 zawarto wnioski i rekomendacje. Wśród tych pierwszych dominowały kwestie dotyczące braku skoordynowania działań oraz nierzadkich działań czysto formalnych. Wśród tych drugich zapisano potrzebę systemowego podejścia oraz sposobu działania, w tym przede wszystkim kompleksowego zdiagnozowania skali i zakresu występujących problemów i ustalenia hierarchii ich eliminacji. Ponadto zaakcentowano potrzebę działania w kierunku eliminowania sytuacji, gdy tworzone są nowe bariery w kontekście dostępności przestrzeni, zwrócenie uwagi na potrzeby innych grup niż tylko osoby z niepełnosprawnością ruchową czy wreszcie kompleksowego działania w kontekście perspektywy postępującego starzenia się społeczeństwa.

3.4. Organizacja spacerów poznawczych

Na kanwie wniosku stwierdzającego potrzebę działań uświadamiających oraz konstatacji, że uświadamianie w zakresie rozwiązań (lub ich braku) przestrzeni dostępnej jest najskuteczniejsze niejako „w naturze”, Komisja stwierdziła potrzebę organizacji spacerów poznawczych, które pozwoliłyby uczestniczącym w nich osobom zapoznać się naocznie z występującymi problemami, w tym, jak te problemy odbierane są, czy też jak dotyczą osoby z niepełnosprawnością. W omawianym okresie funkcjonowania Komisji udało się zorganizować dwa takie spacer (poza wspomnianą wcześniej lustracją podnośników dla osób z niepełnosprawnością):

- Pierwszy spacer miał miejsce 2 października 2013 r. Do uczestnictwa zostali zaproszeni radni Rady Miejskiej, urzędnicy oraz przedstawiciele mediów oraz przedstawiciel Urzędu Dozoru Technicznego. Spacer przeprowadzono w obrębie centrum Białegostoku. Przedstawione zostały problemy, jakie wiążą się m.in. z ograniczeniem samodzielności osoby na wózku w urzędzie pocztowym dostępnym przez dwa schody zewnętrzne, niemożnością wjazdu do biblioteki oraz z obawami w korzystaniu przez osoby na wózkach ze schodów, w tym przypadku w obiekcie muzealnym. Ponadto zwrócono uwagę, że przy przekształcaniu w centrum miasta parterów mieszkalnych na lokale usługowe, w majestacie prawa powstają obiekty wyposażone w schody zewnętrzne, ale bez pochylni lub podnośnika, a więc niedostępne dla osób poruszających się na wózkach;

Fot. 3 i 4. Spacer poznawczy zorganizowany przez Komisję 2 października 2013 r.

- Drugi spacer odbył się 15 września 2014 r. Do uczestnictwa zostali zaproszeni przedstawiciele (w tym dyrektorzy) departamentów związanych z planowaniem, kształtowaniem, realizacją oraz utrzymaniem przestrzeni publicznych oraz obiektów komunalnych. Obecni byli także radni oraz przedstawiciel NIK. Uczestnicy zostali podzieleni na trzy grupy, każda grupa otrzymała przewodników spośród członków Komisji, w tym osoby z niepełnosprawnościami oraz została wyposażona w wózek inwalidzki i zestaw do symulowania dysfunkcji wzroku. Zadaniem grupy było przejście wyznaczonej trasy w obrębie śródmieścia, przy czym uczestnicy zaproszeni, a także członkowie Komisji, rotacyjnie korzystali z elementów wyposażenia, aby bezpośrednio zapoznać się z występującymi utrudnieniami z punktu widzenia różnych grup osób z niepełnosprawnością. Spacer zakończył się spotkaniem dyskusyjnym wszystkich uczestników oraz mediów w kawiarni Fama Białostockiego Ośrodka Kultury.

4. Charakterystyczne problemy ujawnione w toku pracy Komisji

4.1. Brak kompleksowości w planowaniu inwestycji

Komisja w toku analizy rozwiązań w zakresie dostępności przestrzeni stwierdziła, że często brakuje kompleksowości w tworzeniu nowych rozwiązań, tak aby w związku z nowymi inwestycjami rozwiązać wszystkie ujawnione problemy oraz usunąć wszystkie bariery. Służyłoby to też najbardziej efektywnemu wykorzystaniu środków publicznych. Często jednak tak nie jest. Przykładem może być modernizacja (określana niekiedy jako rewitalizacja) Rynku Kościuszki w Białymstoku, głównej przestrzeni publicznej miasta. Prowadzona w latach 2007-2008 inwestycja przywróciła niejako tę przestrzeń mieszkańcom eliminując ruch samochodowy, wprowadzając szlachetne materiały oraz atrakcyjne funkcje sprzyjające dłuższemu przebywaniu użytkowników na placu lub w obiektach do niego przyległych. Jednak nie wykorzystano w pełni tego przedsięwzięcia do usunięcia typowych barier w dostępie do większości budynków otaczających Rynek. W ten sposób obok szlachetnej i pieczołowicie zaprojektowanej nawierzchni placu utrzymano schodki prowadzące do większości otaczających budynków ograniczając dostęp szczególnie osobom na wózkach. Zabrakło także konsultacji rozwiązań projektowych ze środowiskiem osób z niepełnosprawnością, ponieważ pojawiły się rozwiązania stanowiące uciążliwość, a może nawet zagrożenie: niespodziewanie niekiedy zlokalizowane i ukształtowane pojedyncze stopnie mające ułatwić pokonanie naturalnego nachylenia powierzchni, wykonane dodatkowo z jednolicie szarego kamienia czy silne, punktowe źródła światła zlokalizowane w posadzce pla-

Fot. 5. Przykłady barier architektonicznych pozostawionych mimo przeprowadzonej gruntownej modernizacji Rynku Kościuszki w Białymstoku

cu. Przedstawiciele Urzędu Miejskiego wskazywali oczywiście obiektywne powody: zakres obszarowy inwestycji nie obejmował przyległych budynków, a wyłącznie przestrzeń w całkowitej gestii samorządu, gdy tymczasem większością budynków władają odrębne podmioty lub wspólnoty mieszkaniowe z jedynie częściowym udziałem miasta.

4.2. Instrumentalne interpretacje prawa skutkujące tworzeniem nowych barier dostępności

W toku prac, a zwłaszcza podczas pierwszego spaceru poznawczego, Komisja zwróciła uwagę, że wciąż powstają i dopuszczane są do użytkowania rozwiązania, które nie zapewniają dostępności do obiektów usługowych. Dzieje się tak pomimo obowiązywania od 1994 r. stosownego zapisu *Prawa Budowlanego* (art. 5. 5.). Takie sytuacje najczęściej występują, gdy adaptowane są na cele usługowe pomieszczenia w piwnicach oraz na parterach budynków. Tłumaczenia jednostek odpowiedzialnych za kontrolę opracowań projektowych oraz dopuszczenie do użytkowania idą w tym kierunku, że drobne, prywatne lokale usługowe nie są obiektami użyteczności publicznej, a ponadto, że są to inwestycje nie wymagające pozwolenia na budowę oraz pozwolenia na użytkowanie. Efekt jest jednak trudny do zaakceptowania.

Fot. 6a i 6b. Przykłady wejść do lokali usługowych powstałych w ostatnich latach przy ulicy Dr I. Białówny w Białymstoku

4.3. Podnośniki dla osób z niepełnosprawnością ruchową

W toku prac Komisji zidentyfikowano istnienie problemu wadliwych podnośników mających ułatwiać dostęp do budynków osobom z niepełnosprawnością, zwłaszcza na wózkach. Instalowane są zwykle wówczas, gdy niemożliwe jest zastosowanie pochylni. Problem był przedmiotem wspomnianej wcześniej lustracji z udziałem Dyrektora UDT w Białymstoku, a także wystąpienia autora, jako ówczesnego Przewodniczącego Komisji na seminarium zorganizowanym przez UDT w 2012 r. w Rynie. Problemy, które zidentyfikowano, to:

- wadliwe, utrudniające obsługę, a nawet stwarzające zagrożenie bezpieczeństwa lokalizowanie sterowników;
- stosowanie podnośników z uchylnymi, dwuskrzydłowymi drzwiczkami, uniemożliwiającymi samodzielne korzystanie przez osoby na wózkach;
- przypadki sytuowania na platformach o wymiarach rzutu 110x140 drzwiczek wjazdowych na sąsiadujących bokach, co uniemożliwia korzystanie osobom na wózkach z napędem (brak pola obrotu o średnicy 150 cm);
- błędy w wykonywaniu nawierzchni w otoczeniu wjazdu do podnośnika, a także rozwiązania sprzyjające gromadzeniu się np. śniegu w przestrzeni pod platformą podnośnika.

Dzięki interwencji Komisji, niektóre wadliwe rozwiązania zostały usunięte.

Fot. 7a i 7b. Przykłady wadliwych rozwiązań podnośników

4.4. Schodolazy

W niektórych obiektach próbuje się stosować urządzenia do transportu po schodach osób z ograniczoną sprawnością ruchową, zwane potocznie schodolazami, jako substytut brakujących rozwiązań udostępniających obiekt osobom z niepełnosprawnością ruchową. Występują zarówno urządzenia transportujące osobę z niepełnosprawnością na specjalnym siedzisku, jak i takie, które transportują osobę wraz z wózkiem. Osoby korzystające na co dzień z wózków działające w składzie Komisji zgodnie wskazywały, że boją się korzystać ze schodolazów, podawano nawet przykłady wypadków

przy korzystaniu z tych urządzeń. Podczas przemieszczania się schodowały chyboczą się na boki, sprawiają wrażenie urządzeń nie budzących zaufania. Ponadto osobom z bezwładem nóg duży problem sprawia konieczność przesiadania się na siedziska schodolazów, w których przewidziano takie rozwiązanie, czyniąc korzystanie z nich praktycznie niemożliwym. Kategorycznie należy stwierdzić, że choć dopuszczone przez prawo, schodolazy nie są żadnym rozwiązaniem.

4.5. Konflikty rozwiązań dla osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności

Autor pisał już o tym wiele lat temu [Czarnecki, Siemiński 2004: 339]. Rozwiązania mające służyć niwelowaniu problemów osób z jednym rodzajem niepełnosprawności mogą tworzyć je osobom z innymi kategoriami niepełnosprawności, a także osobom sprawnym. Przykładem są obniżenia krawężników przy przejściach dla pieszych, które w odbiorze osób niewidomych lub słabowidzących zacierają granicę między chodnikiem a jezdnią. Z kolei np. sygnały dźwiękowe przy sygnalizatorach przy przejściach przez jezdnię są częstym powodem skarg okolicznych mieszkańców.

4.6. Pomijanie potrzeb osób z niepełnosprawnościami innymi niż ruchowa

Niepełnosprawność potocznie kojarzona jest z niepełnosprawnością ruchową. Nawet grono członków Komisji, w której reprezentowane przecież były i są środowiska osób z niepełnosprawnościami, bywało zdziwione własną nieświadomością problemów niektórych grup osób z niepełnosprawnościami. Przykładem jest kwestia konieczności ujednolicenia sygnałów dźwiękowych na sygnalizatorach przy przejściach przez jezdnię. Mimo wprowadzenia odpowiednich przepisów w tym zakresie, [Szczegółowe... 2003, pkt. 3.3.5.2], pojawiają się zróżnicowania w sygnałach (np. w urządzeniach pochodzących od różnych producentów). Podobnie zmiany pojawiają się, gdy urządzenia ulegają rozkalibrowaniu lub są wymieniane po awariach lub przebudowach. W komisji brak dotąd przedstawiciela środowiska osób niesłyszących oraz niedosłyszących i zasadniczo mało wiadomo o potrzebach tej grupy osób z niepełnosprawnością.

5. Wnioski z prac Komisji sformułowane na zakończenie kadencji 2012-2016

Niewątpliwie wciąż pokutuje myślenie o tworzeniu rozwiązań przestrzennych z myślą o uśrednionym, przeciętnym sprawnym i zdrowym odbiorcy, najczęściej na obraz i podobieństwo osób tworzących te rozwiązania oraz za nie odpowiadających. Mieści się to też w obowiązującej pragmatyce związanej z gospodarowaniem środkami finansowymi czy zagospodarowaniem dostępnej przestrzeni. Nasuwa się też nieod-

parcie skojarzenie z corbusierowskim Modulorem: uśrednionym wzorcem standardowego odbiorcy architektury. Wszelkie dalej wykraczające rozwiązania wymagają większego wysiłku, nakładów, zaangażowania itp. Działa więc zasada minimalizacji wysiłku [Chmielewski 2010: 339]. Jest to też kwestia świadomości: przecież osoby z niepełnosprawnością są relatywnie mało widoczne publicznie (ma to też związek z ich mniejszą aktywnością i mobilnością, zwykle na skutek przeszkód, na które natrafiają). Zapomina się, że niepełnosprawność w różnych formach dotyka nas wszystkich, może być niewidoczna, często gdy jesteśmy nią dotknięci, a ona na to pozwala, sami staramy się, aby nie była widoczna. Wreszcie zapominamy o tym, że wskutek starzenia się społeczeństwa różne formy niepełnosprawności dotykać będą coraz szersze kręgi użytkowników przestrzeni. Niezależnie więc od zapisów Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych upada argument o ograniczonym kręgu osób z niepełnosprawnością, dla których nie warto ponosić zwiększonych nakładów. Wymaga to jednak edukacji i uświadamiania. Wydaje się, że pewną część tej pracy w omawianym okresie Komisja wykonała, i że ta praca zaprocentuje.

W odniesieniu do pytania o główne kierunki koniecznych przyszłych działań za odpowiedź mogą posłużyć wnioski, jakie Komisja zawarła w podsumowaniu swoich działań na koniec kadencji samorządowej 2010-2014 [*Podsumowanie...* 2014: 2]. Pierwszy z nich ma charakter ciągły, może wręcz doraźny, a mówi o konieczności dalszego prowadzenia działań w kierunku dostosowywania przestrzeni do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Drugi traktuje o wspomnianej już konieczności dokonania kompleksowej i szczegółowej diagnozy sytuacji. Trzeci zaś, zawierał postulat przygotowania i wdrożenia standardów dostępności przestrzeni w Białymstoku, jako narzędzia stosowanego w coraz większej liczbie miast. Pozwala ono skutecznie łączyć walor obowiązujących wymogów w odniesieniu do rozwiązań projektowych, a także wymiar edukacyjny swego rodzaju katalogu dobrych praktyk, wzorców, które mają funkcję uświadamiającą. Postulat wprowadzenia takich standardów w Białymstoku u progu 2017 r. wciąż pozostaje aktualny.

Zakończenie

Kształtowanie przestrzeni dostępnej jest materią dość złożoną, wymagającą wiedzy, uwzględnienia potrzeb, niekiedy ze sobą kolidujących, różnych grup użytkowników przestrzeni, w tym grup o specyficznych wymaganiach, jakimi są grupy osób z różnymi niepełnosprawnościami, także pewnego poziomu empatii. Jak wskazują przytoczone powyżej doświadczenia, przepisy prawne są wciąż niedoskonałe, a ich zapisy często podlegają specyficznym interpretacjom wynikającym z braku wiedzy, chęci obniżenia kosztów czy ominięcia trudności.

Nieoceniona jest aktywność organizacji pozarządowych, które reprezentując osoby z niepełnosprawnościami, znają ich potrzeby, jednocześnie nie będąc bezpośrednio zaangażowane w proces tworzenia rozwiązań oraz proces inwestycyjny, są dobrymi

strażnikami interesu osób z niepełnosprawnościami, choć oczywiście nie zawsze w pełni skutecznymi.

Rozwiązania mające zapewnić dostępność są wrażliwe. Wciąż zdarza się, że wdrożone na etapie kompleksowej inwestycji rozwiązania są niszczone lub częściowo niszczone w wyniku prowadzonych innych prac lub np. likwidacji awarii infrastruktury.

Wydaje się, że omówiona wyżej działalność *Miejskiej Komisji do spraw Dostosowania Przestrzeni Miasta Białegostoku do Potrzeb Osób z Niepełnosprawnościami* przyniosła wiele interesujących doświadczeń i wniosków, które mogą być przyczynkiem do lepszego poznania problemów związanych z dostosowywaniem przestrzeni do potrzeb osób z niepełnosprawnością, a w efekcie sprzyjać dalszym działaniom w tym kierunku.

Jednym z postulatów podnoszonych na forum Komisji w całym omawianym okresie było powołanie pełnomocnika Prezydenta Miasta do spraw osób z niepełnosprawnością. Takie stanowisko zostało utworzone. W kolejnym okresie Pełnomocnik objął także przewodniczenie Komisji i wykazuje się, jak dotąd, energicznymi działaniami, co pozwala oceniać to jako dobry prognostyk na przyszłość.

Podziękowanie

Autor dziękuje wszystkim członkom Miejskiej Komisji do spraw Dostosowania Przestrzeni Miasta Białegostoku do Potrzeb Osób z Niepełnosprawnością pracującym w niej w latach 2012-2016 za aktywność, współpracę i pomoc, oraz wiele inspiracji i pouczających doświadczeń.

Literatura

Chmielewski J. M., 2010, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*. Oficyna Wyd. PW, Warszawa.

Czarnecki B., Siemiński W., 2004, *Kształtowanie bezpiecznej przestrzeni publicznej*. Difin, Warszawa.

Dokumenty

Diagnoza na temat stanu dostosowania przestrzeni Białegostoku do potrzeb różnych grup użytkowników, Miejskiej Komisji do spraw Dostosowania Przestrzeni Miasta Białegostoku do Potrzeb Osób z Niepełnosprawnościami, Białystok, 2013.

Informacja o wynikach kontroli – Dostępność obiektów użyteczności publicznej dla osób niepełnosprawnych w województwie podlaskim, nr ewid. 171/2012/P12127/LBI NIK Delegatura w Białymstoku, Białystok, 2012.

Kopia pisma Dyrektora Departamentu Spraw Społecznych do Prezydenta Miasta Białegostoku z 26 marca 2012 z odrębną adnotacją akceptującą Prezydenta z 02.04.2012 r., Białystok.

Podsumowanie działalności Komisji ds. Dostosowania Przestrzeni Miejskiej do Potrzeb Osób z Niepełnosprawnością, Białystok, 21.11.2014 r, Białystok.

Strategia Rozwoju Miasta Białegostoku na lata 2011-2020 plus, Załącznik do Uchwały Nr LVIII/777/10 Rady Miejskiej Białegostoku z 13 września 2010 r., Białystok.

Szczegółowe warunki techniczne dla sygnałów drogowych i warunki ich umieszczania na drogach, Dz.U. z 2003 r., nr 220, poz. 2181 z późn. zm., Załącznik nr 3.

Zarządzenie Wewnętrzne Nr 59/12 Prezydenta Miasta Białegostoku z 22 lutego 2012 r. w sprawie powołania Komisji ds. Dostosowania Przestrzeni Miejskiej na terenie Miasta Białegostoku oraz określenia trybu jej działania, Białystok.

Zarządzenie Wewnętrzne Nr 70/12 Prezydenta Miasta Białegostoku z 8 marca 2012 r. w sprawie zmiany Zarządzenia Nr 59/12, Białystok.

Zarządzenie Wewnętrzne Nr 158/13 Prezydenta Miasta Białegostoku z 12 listopada 2013 r. zmieniające zarządzenie wewnętrzne w sprawie powołania Komisji ds. Dostosowania Przestrzeni Miejskiej na terenie Miasta Białegostoku oraz określenia trybu jej działania.